

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії Східної Європи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор
проф. Ю. В. Холін

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Грошовий обіг у Київській Русі – Московській державі – Російській імперії

_____
(назва навчальної дисципліни)

6.020302 історія
спеціальність (напрямок) _____

історичний
факультет _____

2016/2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету
(інституту, центру)

“ _____ ” _____ 20__ року, протокол №__

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Кушнар'єв С. С., к. і. н, доц.

Програму схвалено на засіданні кафедри
Історії Східної Європи

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

проф. Духопельников В. М.
В. о. завідувача кафедри _____

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

доц. Тумаков О. І.
Голова методичної комісії _____

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Грошовий обіг у Київській Русі – Московській державі – Російській імперії» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

бакалавр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)
6.020302 історія

спеціальності (напряму) _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Гроші є невід’ємною частиною історії будь-якої держави. Не виключенням є і історія Київської Русі, Московської держави та Російської імперії. Економіка цих державних утворень була безумовно генетична пов’язана, а тому грошові системи являють собою єдиність у історичному плані, важливість вивчення якої дуже важлива для розуміння історичних процесів цих держав.

Мета дисципліни – висвітлити розвиток та взаємозв’язок грошових систем у Київській Русі – Московській державі – Російській імперії

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Завдання дисципліни полягає в тому, щоб після завершення вивчення програмного матеріалу студенти повинні знати та уміти наступне:

- історію виникнення перших грошових систем у Східній Європі;
- створити уявлення про етапи розвитку грошових систем у Київській Русі – Московській державі – Російській імперії;
- вміти робити відбір зразків для дослідження палеогрунтів, палеоботанічних, палеозоологічних та антропологічних зразків;
- мати відомості про рівень розвитку монетного карбування у Київській Русі – Московській державі – Російській імперії;

- знати основні монетні типи російської нумізматики;
- вміти визначати монети періоду Київської Русі – Московської держави – Російської імперії та давати коротку характеристику періодам їх обертання.

1.3. Кількість кредитів

2 кредити

1.4. Загальна кількість годин

72 години

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	-й
Семестр	
6-й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
40 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Вступ. Основні поняття нумізматики та теорії грошей

Вступ. Періодизація історії грошового обігу на території Київської Русі – Московської держава – Російської імперії. Типи нумізматичних джерел. Основні нумізматичні поняття. Історія вивчення російської грошової системи.

Тема 2. Найдавніший період грошового обігу

Поняття грошового обігу. Монету у доруський період. Виникнення грошового обігу у Давній Русі. Початок формування грошової системи у Давньоруській державі. «Шкяріні» та металеві гроші. Східні монети.

Тема 3. «Безмонетний» період грошового обігу

Причини переходу до «безмонетних» форм обігу. Грошовий обіг у «безмонетний» період. Обіг іноземних монет у «безмонетний» період. Виникнення поняття «рубль» та його похідних.

Тема 4. «Удільний» період в історії руської нумізматики

Предумови карбування руських монет. Імітація джучидських дерхемів. Карбування у Великих князівствах Московськом, Суздальсько-Ніжегородськом, Рязанськом, Тверськом, Ярославськом, Ростовськом, у Новгороді та Пскові. Карбування мідних монет (пуло). Загальна характеристика руських монет XIV-XVI ст.

Тема 5. Розвиток руської грошової системи у XVI-XVII ст.

Реформа 1534 р. (реформа Олени Глинської). Грошовий обіг за Івана IV та його наступників. Карбування монет за часів Смутних часів. Грошовий обіг за Михайла Романова. Монетна система Московської держави за Олексія Михайловича та спроби реформ. Монетна справа наприкінці XVII ст.

Тема 6. Грошовий обіг та монетна справа у Росії у XVIII ст.

Грошова реформа Петра Першого. Грошовий обіг у 20-ті – напочаток 60-х рр. XVIII ст. Монетна справа за Катерини II. Монетна справа за Павла I.

Тема 7. Грошовий обіг у Росії у першій половині XIX ст.

Грошовий обіг у Російській імперії за часів Олександра I та Миколи I. Мідна монета першої половини XIX ст. Констянтинівський рубль. Грошова реформа Є.Ф. Канкріна.

Тема 8. Грошовий обіг у Росії у другій половині XIX – напочатку XX ст.

Грошовий обіг у Росії за часів Олександра II та Олександра III. Монетна справа за Миколу II. Реформи С.Ю. Вітте. Грошовий обіг Російської імперії напочатку XX ст.

Тема 9. Слобожанський регіон у системі російського грошового обігу

Найдавніші знахідки монет у регіоні. Знахідки монет часів Київської Русі, Речі Посполитої. Гроші Московської держави на Слобожанщині. Грошовий обіг у регіоні у XVIII ст. Слобожанщина у системі загальноросійської грошової системи XIX – початку XX ст.

4. Структура навчальної дисципліни

№	Назва теми	лекції	Самостійна робота	Всього
1.	Вступ. Основні поняття нумізматики та теорії грошей	2	4	6
2.	Найдавніший період грошового обігу	2	4	6
3.	«Безмонетний» період грошового обігу	2	4	6
4.	«Удільний» період в історії руської нумізматики	4	4	8
5.	Розвиток руської грошової системи у XVI-XVII ст.	4	4	8
6.	Грошовий обіг та монетна справа у Росії у XVIII ст.	4	4	8
7.	Грошовий обіг у Росії у першій половині XIX ст.	4	4	8
8.	Грошовий обіг у Росії у другій половині XIX – напочатку XX ст.	4	4	8
9.	Слобожанський регіон у системі російського грошового обігу	4	6	12
	Всього	32	40	72

5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Опис окремих монетних типів руської грошової системи на основі факультативного читання (реферат).

6. Методи навчання

Лекція, застосування комп'ютерних технологій.

7. Методи контролю

Контрольна робота, реферат.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Підсумковий семестровий контроль (залік)	Сума
Контрольна робота 1				Контрольна робота 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8-9		
5	5	5	5	5	5	5	5	60	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою
	для екзамену
90-100	відмінно
80-89	добре
70-79	добре
60-69	задовільно

50-59	задовільно
1-49	незадовільно

9. Методичне забезпечення

Комп'ютер, мульти-медійний проектор, оригінальні монети

10. Теми рефератів

Срібники та златники Володимира

Монети Дмитра Донського

Перші руські гривні

Монети Тверського князівства (*або князівство на вибір*)

Монети Пскова

Монета Новгород

Монети Смутних часів

Рідкісні монети епохи Петра I

Сибірська монета

Костянтинівський рубль

Перші російські банкноти

Закордонні російські монети

Імперіали Миколи II

Клади російських монет на Слобожанщині

11. Рекомендована література

Обов'язкова:

Мельникова

А.

С.http://81.30.180.118/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=CSMB_PRINT&P21DBN=CSMB&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=

Деньги в России: история русского денежного хозяйства с древнейших времен до 1917 г. - М. : Стрелец, 2000. - 223 с.

Северин Г. М. Серебряные монеты Российской империи 1801 – 1917 гг. – М., 2001. – 144 с.

Сотникова М. П. Древнейшие русские монеты X – XI века. – М. , 1995. – 317 с.

Спасский И. Г. Русская монетная система. Историко-нумизматический очерк. – Л., 1970. – 256 с.

Уздеников В. В. Монеты России XVIII – нач. XX века. Очерки по нумизматике. – М, 1994. – 207 с.

Юхт А. И. Русские деньги от Петра Великого до Александра I – М, 1994. – 294 с.

Додаткова:

Волков И. Долгожданный грош // Мир истории. - 2001. - № 4. - С.58-59.

Гайдуков П.Г. Псковские четверетцы // АИППЗ. Материалы науч. семинара за 2000 г. - Псков, 2001. - С.97-105.

Гайдуков П.Г., Ширяков И.В. Российские золотые XVII в. из коллекции В.Г.Гаршина в собрании Новгородского музея // Нумизматика на рубеже веков. - Ч. XV. - М., 2001. - С.238-248.

Грималаускайте Д. Монеты Великого княжества Литовского конца XIV в. со "зверем" и легендой // Девятая ВНК: Тез. докл. и сообщ. - СПб., 2001. - С.120-123.

Зайцев В.В. Некоторые вопросы чеканки и обращения севских чехов // Нумизматика в Историческом музее. - Ч. XIV. - М., 2001. - С.230-248

Колызин А.М. Торговля древней Москвы: XII - середина XV в. - М., 2001. - 287 с.

- Синчук И.И. Новгородский денежный счет XV-XVI вв. // Девятая ВНК: Тез. докл. и сообщ. - СПб., 2001. - С.136-137.
- Сотникова М.П. О денежной чеканке Новгорода Великого (1420-1478) // НА. 2001. - № 3. - С.2-6
- Спасский И. Г. Русские ефимки – исследование и каталог. – Новосибирск, 1988. – 209 с.
- Федоров-Давыдов Г. А. Монеты Нижегородского княжества. – М., 1989. – 253 с.
- Федоров-Давыдов Г. А. Монеты Московской Руси. Москва в борьбе за независимость и централизованное государство. – М., 1981. – 222 с.
- Янин В.Л. Денежно-весовые системы домонгольской Руси и очерки истории денежной системы средневекового Новгорода. – М., 2009. – 416 с.
- Янюшкина (Глазунова) Е.В. Рубль XIV-XV вв. // Нумизматика на рубеже веков. - Ч. XV. - М., 2001. - С.123-149.